

La participació de l'esquerra revolucionària al moviment veïnal del Barcelonès Nord

José Miguel Cuesta Gómez

*Universitat Autònoma de Barcelona
Centre d'Estudis sobre Dictadures i Democràcies*

1. Introducció

El moviment veïnal va ser un dels moviments socials sorgits a les darreries del franquisme que va erosionar profundament el poder de la dictadura, en especial pel que fa al poder i les elits locals que sustentaven aquesta¹. La capacitat de protesta i mobilització que va ser capaç de desenvolupar va posar en moltes ocasions en escac a les autoritats locals en un moment de feblesa.

En l'aparició del moviment veïnal va ser molt important l'aportació dels cristians de base i d'una nova fornada de capellans obrers². També dels partits polítics antifranquistes. I pel que fa al cas català, la del PSUC, el principal partit polític

1. Una síntesi es pot trobar a Carme Molinero i Pere Ysàs (coords.): *Construint la ciutat democràtica. El moviment veïnal durant el tardofranquisme i la transició*, Icària, Barcelona, 2010. També a la meua tesi doctoral *El moviment veïnal al Barcelonès Nord (1954-1987)*, UAB, 2014.

2. Més informació sobre el catolicisme de base en Emili FERRANDO PUIG: *Cristians i rebels. Història de la HOAC a Catalunya durant el franquisme (1946-1975)*, Barcelona, Mediterrània, 2000 i Francisco MARTÍNEZ HOYOS: *La JOC a Catalunya: 1947-1975: els senyals d'una Església per demà*, Barcelona, Mediterrània, 2000.

que operava en la clandestinitat³. I així va ser també al Barcelonès Nord (territori ocupat per les ciutats de Badalona, Santa Coloma de Gramenet i Sant Adrià de Besòs⁴). El que potser no és tant conegut és que dins el moviment veïnal en general i també en el cas del Barcelonès Nord en particular, els partits de l'anomenada esquerra radical o revolucionària també van tenir una participació important⁵. A les ciutats de Badalona, Santa Coloma de Gramenet i Sant Adrià de Besòs, en determinats moments i barris la presència de militants d'aquestes organitzacions els va permetre «tutejar-se» amb el principal partit de l'antifranquisme (si bé mai discutint la seva hegemonia) com veurem tot seguit.

2. Des de els inicis a la consolidació. El cas de les Comissions de Barri a Santa Coloma de Gramenet

Durant la dècada dels seixanta el franquisme va demostrar encara una vitalitat inusitada, ja que per exemple des de la Secretaria General del Movimiento, encapçalada per José Solís Ruiz es van impulsar les Asociaciones de Cabezas de Familia i també les Asociacions de Veïns (aprofitant la nova Llei d'Associacions de 1964) amb una voluntat clara de dotar d'un suport "popular" a la dictadura (una característica eminentment feixista)⁶. Aquest intent no va acabar de reeixir per diversos motius, entre d'altres per la incapacitat d'aquestes associacions de solucionar o donar resposta a les demandes de

3. Sobre el PSUC veure: Giaime Pala: *El PSUC. L'antifranquisme i la política d'aliances a Catalunya 1956-1977*, Editorial Base, Barcelona, 2011 i Carme Molinero i Pere Ysàs: *Els anys del PSUC. El partit de l'antifranquisme (1956-1981)*, L'Avenç, Barcelona, 2010.

4. La població de les tres grans ciutats del Barcelonès Nord segons el Padró Municipal de l'any 2018 és: Badalona 217.741 habitants, Santa Coloma de Gramenet 118.821 habitants i Sant Adrià de Besòs 36.669 habitants.

5. Veure Bibliografia (Nota 1).

6. Veure Bibliografia (Nota 2).

milliores de les condicions de vida als barris (qüestió que implicava un enfrontament amb les autoritats franquistes).

Des de l'antifranquisme s'estaven donant unes primerenques passes per articular un teixit propi als barris. Des del PSUC i CCOO es van impulsar les anomenades Comissions Obreres Juvenils, les Comissions de Veïns i Comissions Obreres de Barri amb un resultat dispar pel que fa al Barcelonès Nord (sembla ser que es van crear al barri badaloní de Llefià i al colomenc del Singuerlín)⁷. Paral·lelament des de determinades parròquies amb una nova fornada de sacerdots –sobretot a Santa Coloma de Gramenet- s'impulsaven Centres Socials que van ser una autèntica pedrera de militants antifranquistes⁸. També la creació de la revista *Gramà*, que va esdevenir ràpidament la portaveu no oficial del moviment veïnal durant els anys 70⁹. Els fets del maig del 68 així com les diferents escissions que va patir el PSUC van influir sens dubte en que part d'aquesta militància optés per forces polítiques de l'esquerra revolucionària. Una d'aquestes escissions, Bandera Roja, de seguida va apostar per la lluita veïnal i ja al novembre de 1968, al mateix número 1 de la seva publicació de títol homònim, afirmava la importància del treball militant als barris obrers (i no només a les fàbriques)¹⁰.

Pel que fa al Barcelonès Nord, va ser a la ciutat de Santa

⁷Veure "Informe del camarada Aurelio sobre la situació política y de organizació del Partido en Badalona y Comarca (1969), Archivo Historico del Partido Comunista de España (AHPCE), *Nacionalidades y Regiones*, Cataluña. PSUC. Comités Comarcales. Comité Comarcal de Badalona. Resoluciones, Caixa 63, Carpeta 1/3, p. 1.

⁸Veure Bibliografia (Nota 3).

⁹Veure Bibliografia (Nota 4).

¹⁰ *Bandera Roja* núm. 1 (novembre 1968): "Tareas Políticas en el Barrio", Centre de Recursos per a l'Aprenentatge i la Investigació-Biblioteca Pavelló de la República (CRAI-BPR), *Fons DDP (Sèrie documents partits polítics)*, Subsèrie Organización Comunista Revolucionaria (Bandera Roja), Caixa DPP (OCE (Br)) 1, Carpeta OCE (BR). Documents Interns (1968), p. 1.

Coloma de Gramenet on la militància en l'esquerra revolucionària va ser inicialment més important. Ja durant els anys 1969-1970 van sorgir a la ciutat els anomenats Grupos Obreros Autónomos (GOA) amb una força que no va tenir equivalència a Badalona i Sant Adrià. Aquests grups eren inicialment un col·lectiu marxista revolucionari que va derivar ràpidament cap a postures consellistes de to llibertari¹¹. A Santa Coloma els GOA van estar formats per persones joves, amb gent que havia tingut militància cristiana a la JOC, marxistes i no marxistes, però amb una tendència anarquista cada vegada més preponderant. A nivell organitzatiu actuaran, sobretot, al barri del Fondo¹². Segons un dels seus militants d'aleshores, Marcelo López Ródenas, "els GOA van ser la primera organització de barri de caràcter independent respecte els partits polítics que ja començaven a despuntar fins i tot de la mateixa JOC"¹³.

Un fet concret va servir també com a guspira per la militància en diferents organitzacions de l'esquerra radical: la lluita per l'ambulatori que es va donar als mesos de febrer i març de 1971. La situació de la sanitat pública era lamentable a les

11. Isidre Molas: *Diccionari dels Partits Polítics de Catalunya al segle XX*. Enciclopèdia Catalana, Barcelona 2000. Més informació sobre els GOA a Carles Capdevila Llovera: "Els "Grupos Obreros Autónomos" (GOA)" dins Grup d'Història José Berruezo: *Una ciutat dormitori sota el franquisme...*, p. 245-264,

12. Carles Capdevila Llovera: "Els "Grupos Obreros Autónomos" (GOA)" dins Grup d'Història José Berruezo: *Una ciutat dormitori sota el franquisme...*, p. 250. El mateix autor ens comenta que el primer nucli dels GOA va estar format, entre d'altres per militants com Àngel Nogales, Sebastian Puigerver, Àngel Sody, José-Pepe-Martínez (el Rubio), La Cati, el Eusebio, el Roman...

13. Carles Capdevila Llovera: "Els "Grupos Obreros Autónomos" (GOA)" dins Grup d'Història José Berruezo: *Una ciutat dormitori sota el franquisme...*, p. 249 i Marcelo López Ródenas: *Historia social de la Santa Coloma moderna 1954-1979*, Regidoria de Cultura de l'Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet, 1982, p. 120.

ciutats de Barcelonès Nord i en especial a Santa Coloma, cosa que ja havia denunciat un document pioner on van participar persones que van destacar al moviment veïnal i a l'esquerra radical¹⁴. Un incendi que es va donar el 29 de setembre de 1970 va acabar amb l'únic i atrotinat edifici que feia d'ambulatori a la ciutat de Santa Coloma de Gramenet i aquesta es va quedar sense cap servei mèdic públic (en una ciutat que aleshores ja superava els cent mil habitants). Davant la manca de resposta de les autoritats franquistes les diferents forces clandestines de la ciutat van impulsar un Comitè Unitari format per: GOA, PSUC, Bandera Roja, Federació Catalana del PSOE, CCOO, UGT, el PCE(i), Justícia i Pau, persones provinents de l'Església i la JOC¹⁵. Així diferents organitzacions de l'esquerra radical van ser presents en aquesta importantíssima mobilització, si bé amb una implicació i evolució diferent. El PCE(i) (organització que es va canviar el nom posteriorment pel del Partido del Trabajo de España¹⁶) aviat se'n va desmarcar de les reunions preparatòries de les mobilitzacions per l'ambulatori ja que en aquell moment prioritzava la lluita a les fàbriques i no donava tanta importància a la lluita als barris (postura que canviarà posteriorment). Els GOA en canvi van tenir una actitud molt activa, rivalitzant amb el mateix PSUC en la direcció que havien de seguir les protestes¹⁷. Convocades

14. Veure Bibliografia (Nota 5).

15. Marcelo López Ródenas: *Historia Social de la Santa Coloma Moderna*, p. 119. L'assemblea constituent de l'esmentat Comitè Unitari va ser el dia 2 de febrer de 1971. Veure també Carles Capdevila Llovera: "1971: la lluita per l'ambulatori" dins Grup d'Història José Berruezo: *Una ciutat dormitori sota el franquisme...*, p. 320.

16. Més informació sobre aquest partit a José Luis Martín Ramos (Coord.): *Pan Trabajo y Libertad. Historia del Partido del Trabajo de España*, El Viejo Topo 2011.

17. Marcelo López Ródenas: *Historia Social de la Santa Coloma Moderna*, p. 119. L'assemblea constituent de l'esmentat Comitè Unitari va ser el dia 2 de febrer de 1971. Veure Carles Capdevila Llovera: "1971: la lluita per l'ambulatori" dins Grup d'Història José Berruezo: *Una ciutat dormitori sota el franquisme...*, p. 320.

com a "Trabajadores de Santa Coloma", van ser un èxit de participació: dos mil manifestants a una primera convocatòria i deu mil a una segona –segons els organitzadors– que va sorprendre a les autoritats franquistes locals i provincials com demostren els documents i informes enviats per l'alcalde de Santa Coloma d'aleshores al Govern Civil¹⁸. Van haver-hi enfrontaments amb la Policia Armada i Guàrdia Civil i els dies següents es van detindre 34 persones –malgrat en la majoria dels casos no tenien res a veure a les protestes– i a quatre se els hi va fer un consell de guerra¹⁹. També va haver-hi tensions entre el Comitè Unitari i un grup de l'esquerra radical, Bandera Roja, que pel seu compte va convocar una tercera manifestació sense respectar un acord previ, sent expulsats del mateix. Els GOA de Santa Coloma van fer un document criticant-los durament²⁰. No obstant, les protestes van aconseguir que s'acceleressin les obres per construir un nou ambulatori, demostrant que la mobilització era una eina efectiva per aconseguir determinades reivindicacions.

Els Centres Socials van ser focus d'atenció de les organitzacions polítiques de l'esquerra revolucionària, ja que aviat van intuir que eren un espai idoni per fer proselitisme i captació de militància. Va ser a Santa Coloma de Gramenet on van proliferar més aquest tipus d'entitats, en relació amb la major existència de parròquies amb una orientació política i social concreta. Els pioners van ser l'Obra Social del Singuerlín (fundat al 1966 sota l'impuls del sacerdot Salvador Cabré de la parròquia del mateix barri) i el Centre Social d'Arrabal-Santa Rosa (fundat al 1967 pel sacerdot Josep Esquirol tot i que no va ser legalitzat fins el 1968)²¹. A aquests van seguir a Santa

18. Veure Bibliografia (Nota 6).

19. Veure Bibliografia (Nota 7).

20. Grupos Obreros Autónomos de Barrio (Santa Coloma de Gramenet) [abril de 1971]: "La lucha de Santa Coloma", AHMTB, *Donació Marcelo López Ródenas*, Caixa 3, Dossier 13: Archivo Clandestino Comisiones de los Barrios.

Coloma els centres socials de Santa Rosa (no confondre amb el Centre Social Arrabal-Santa Rosa), l'anomenat "Amigos del Fondo" l'any 1972²², i també els del Rio i Can Mariner²³. A Badalona van existir els de Pomar i Sant Roc²⁴, mentre a Sant Adrià va existir els del Camp de la Bota i, més conegut, el del Barri Besòs²⁵. Molts d'aquests van tenir un paper molt important en el sorgiment posterior de les Comissions de Barri i Associacions de Veïns.

Les forces polítiques clandestines van impulsar les anomenades Comissions de Barri. Aquesta fórmula organitzativa no era pròpia del Barcelonès Nord, sinó que es va donar durant un temps en aquells llocs on el moviment veïnal va desenvolupar-se. Però a Santa Coloma de Gramenet van tenir unes peculiaritats pròpies, sens dubte per la major presència en elles de persones militants de l'esquerra radical²⁶.

El mateix any, coincidint amb l'esmentat conflicte ja s'havia donat un cas pioner al barri del Raval, on ja s'havia fet una primera Comissió integrada per membres de CCOO, el PSUC, Bandera Roja, membres de la JOC i persones independents²⁷. Aquest tipus d'organització amb voluntat d'incidència en la lluita popular però també de clandestinitat va ser seguit

21. Veure Bibliografia (Nota 8).

22. Veure Bibliografia (Nota 9).

23. Veure Bibliografia (Nota 10).

24. Carles Mas: *El Pomar-Badalona. Els Barris d'Adigsa* 27, Departament de Benestar Social, Barcelona, 1995, p. 125 i Joan Tudela: *Sant Roc-Badalona. Els Barris d'Adigsa* núm. 37, Departament de Benestar Social, Barcelona, 1995, p. 116.

25. Veure Bibliografia (Nota 11).

26. Veure Iván Bordetas Jiménez: *Nosotros somos los que hemos hecho esta ciudad. Autoorganización y movilización vecinal durante el tardofranquismo y el proceso de cambio político*, tesi doctoral dirigida per Martí Marín i Corbera i Pere Ysàs Solanés. UAB, Juliol 2012, p. 360.

27. Marcelo López Ródenas: *Historia social de la Santa Coloma moderna...*, p. 149.

ràpidament en altres barris colomencs durant els anys 1972-1973. D'aquesta manera van aparèixer Comissions de Barri (d'ara en endavant CCBB) als barris de Santa Rosa, Raval i Singuerlín. Més tard també al Fondo, al Centre, a Les Oliveres²⁸, a Can Mariné i Riu Nord²⁹. En aquestes Comissions de Barri van participar inicialment persones procedents de diferents organitzacions polítiques però a Santa Coloma van tenir un pes molt important persones sense carnet de partit que havien estat als GOA, a la JOC, llibertaris...³⁰. Altres grups com el PSUC, MCE i PTE havien participat en la creació de les CCBB, però no van tenir un pes determinant. El perquè cal cercar-lo en l'aposta que faran posteriorment en la creació d'entitats legals com les Associacions de Veïns, sobretot a partir dels anys 1974-1975. Un document del Comitè Local del PSUC de Santa Coloma de l'any 1972 ja avançava els motius, en considerar les Comissions de Barri "tancades, sectàries i anti-partit"³¹.

La funció de les CCBB havia de ser, segons algunes organitzacions de l'esquerra revolucionària com l'OICE (organització sorgida dels Círculos Obreros Comunistas i que va tenir una certa implantació al Barcelonès Nord) "llançar, desenvolupar i dirigir la lluita en tots els camps susceptibles de ser mobilitzats per objectius anticapitalistes"³². Aquesta funció

28. Marcelo López Ródenas: *Historia social de la Santa Coloma moderna...*, p. 148.

29. Com es pot veure a AHMTB, *Donació Marcelo López Ródenas*, Caixa 3, Dossier 5 "Debats Interns CC.BB."

30. Marcelo López Ródenas: *Historia social de la Santa Coloma moderna...*, p. 149. Cal dir que aquí l'autor fa servir el concepte "anticapitalista" d'una manera restringida i aplicada a uns grups concrets (llibertaris, OICE...). Per que aleshores ni el MCE, ni BR ni el PSUC mateix es declaraven partidaris del capitalisme.

31. Comitè de Santa Coloma de Gramanet del Partit Socialista Unificat de Catalunya: "Resolució interna del Comitè Local del PSUC de Santa Coloma de Gramanet" [1972], Archivo Histórico del Partido Comunista de España (AHPCE), Nacionalidades y Regiones, Cataluña. PSUC, Comités Comarcales. Comitè Local de Santa Coloma de Gramanet, Caixa 63, Carpeta 14/1.

de nucli d'avantguarda que agrupava als elements més conscienciats del barri va ser el que feren les CCBB de Santa Coloma³³. Hi haurà una destacada presència de membres de l'OICE a les CCBB del Fondo, Singuerlín, Oliveres i Can Mariner (nascuda posteriorment a partir de l'aparició del Centre Juvenil-Social i la mateixa AVV); d'Acción Comunista a la CCBB de Santa Rosa; del Movimiento de Liberación Comunista (MLC) a les de Centre i Riu Nord. En canvi, en els barris de Riu Sud i Llatí (aleshores "Italianos") van existir efímerament i no es van arribar a consolidar, tant per la impossibilitat de tenir un Centre Social estable com per l'abandó de les persones que les van impulsar inicialment. Segons un dels seus membres, les Comissions de Barri van arribar a tenir la respectable xifra de 150 persones organitzades als diferents barris de Santa Coloma³⁴. Aquests militants van ser fonamentals en l'impuls de les diferents lluites veïnals que es van donar en un primer moment als anys setanta. Van arribar a constituir una Coordinadora que va editar un butlletí, *Barrio Obrero*³⁵. Fins i tot a l'any 1976 van estar discutint l'elaboració d'un programa polític alternatiu al dels Ajuntaments democràtics que s'oferia des de les AVV's³⁶. A les altres ciutats del Barcelonès Nord, Badalona i Sant Adrià de Besòs, les Comissions de Barri no van

32. Organización de Izquierda Comunista en España [Treball elaborat per un grup amb experiència en un barri de Catalunya] [sense data], CEHI-BPR, Fons DDP (*Sèrie Documents Partits Polítics*) *Subsèrie Organización de la Izquierda Comunista de España*, Caixa DDP (OICE), 2. Caperta 4- Organización de Izquierda Comunista de España- Documentos sobre la lluita als barris, p. 16.

33. [Criterios Internos CCBB]: "Sobre las Comisiones de Barrio" [1974], AHMTB, *Donació Marcelo López Ródenas*, Caixa 3, Dossier 5: Debats interns CC.BB., p. 1.

34. Marcelo López Ródenas: *Historia social de la Santa Coloma moderna...*, p. 150.

35. Es poden consultar uns quants exemplars a: AHMTB: *Donació Marcelo López Ródenas*, Caixa 1. Es van editar als anys 1976-1977.

36. Comisiones de Barrio de Sta. Coloma (c.b.): "Manifiesto" [9-1976], AHMTB: *Donació Marcelo López Ródenas*, Caixa 1.

tenir la mateixa importància ni van durar tant en el temps³⁷.

Al Barcelonès Nord, sobretot des de els anys 1974-1975 van aparèixer tot un conjunt d'Associacions de Veïns impulsades per diferents militants antifranquistes, en especial del PSUC però també per membres d'organitzacions de l'esquerra radical com l'MCE i el PTE. Aquest fet va provocar un intens debat intern dins les CCBB colomenques sobre quina havia de ser la seva actitud davant les AVV's. A grans trets es pot dir que existí un bloc que podríem qualificar de més "purista", agrupat en les Comissions del Centre, Riu Nord i Oliveres (en aquest barri hi van haver dues Comissions de barri amb tendències oposades) que faran una defensa més ferma de la concepció clandestina de la Comissió de Barri. Van ser molt crítiques amb determinades forces polítiques que –al seu parer– s'oposaven a fer una política favorable a la classe obrera i a les quals qualificava de "reformistes", en especial, a totes les que estaven apostant per la creació d'Associacions de Veïns. I per "reformistes" no entenien només al PSUC, sinó també al PTE i MCE!³⁸.

Però existí un altre bloc de Comissions de Barri, sobretot les de Fondo, Can Mariner, Singuerlín i Santa Rosa (precisament aquelles en les que hi havia una major presència de militants de l'OICE) amb unes visions enfrontades en part amb les de l'anterior grup esmentat pel que feia a quina actitud prendre davant l'aparició de les Associacions de Veïns. En el fons de tot hi havia una qüestió que ja avançava la Comissió de Barri de Singuerlín en un document crític amb els postulats de la Comissió de Barri del Centre: independentment de la major o

³⁷. Veure Bibliografia (Nota 12).

³⁸. Comisión de Barrio Centro: "*Propuesta de discusión de la C.B.C. Al resto de CC.BB.*" (6-1975), AHMTB: *Donació Marcelo López Ródenas*, Caixa 3, Dossier 5: Debats interns CC.BB, p. 1. El document qualifica textualment de reformistes a aquestes tres forces polítiques.

menor voluntat revolucionària que poguessin tenir les CCBB, la participació o us de les AVV's els hi oferia una major possibilitat de connectar amb sectors amplis de població. En canvi, un excessiu avantguardisme i clandestinitat les aïllava de les "masses" susceptibles d'escoltar els seus postulats³⁹.

Va ser aquest fet el que a la llarga va decantar la balança a favor de les AVV's, sumat a les disputes internes que es van donar dins les mateixes CCBB colomenques. No obstant, hi haurà CCBB que participaran en les AVV's, repetint-se pràcticament les persones a les Juntes. Així passarà per exemple en Santa Rosa, a Singuerlín i pel que es veu també a Les Oliveres, si bé aquí es donarà el cas curiós que de les dues Comissions de Barri existents una es posicionarà a favor i l'altra en contra de participar a l'AVV. Al barri del Centre en canvi la CCBB, tot i no oposar-se finalment a la seva creació de l'Associació, els seus membres no acceptaran ocupar càrrecs a la Junta⁴⁰. I segons un altre testimoni, això havia passat inicialment al barri de Fondo (tot i que després rectificaren)⁴¹. A partir de 1977, la forma hegemònica de d'organització veïnal va acabar esdevenint les Associacions de Veïns. Les CCBB a l'igual que els Centres Socials (amb alguna excepció com per exemple el del barri badaloní de Sant Roc) van anar desapareixent.

3. L'esquerra revolucionària a les Associacions de Veïns durant el procés de canvi polític

39. [Comisión de Barrio de Singuerlín]: *"Respuesta a la crítica"*, AHMTB: *Donació Marcelo López Ródenas*, Caixa3, Dossier5: Debats interns CC.BB, p. 3.

40. Marcelo López Ródenas: *Historia social de la Santa Coloma moderna...*, p. 210.

41. Entrevista amb Eloy Jurado Cubera, 12-11-2013. Va ser membre de la Comissió de Barri de Singuerlín, de l'AVV de Singuerlín i del PSUC, esdevenint regidor d'Urbanisme a l'Ajuntament de Santa Coloma entre 1983-1991.

La participació que podien fer els militants antifranquistes dins les AVV's es concretarà en dues línies tàctiques. Una va ser l'entrisme en Associacions ja existents però controlades per les persones franquistes i conservadores. No era una pràctica nova, ja ho havien fet les CCOO amb el sindicat vertical amb un notable èxit. A Badalona i Sant Adrià –sobretot– aquesta línia va ser posada en pràctica. Aquest fet es donarà en Associacions de Veïns ja existents com la de Juan Valera (Badalona) i La Mina (Sant Adrià) –per posar dos exemples– que van passar a ser controlades per persones del PSUC o properes. Els militants de partits d'esquerra radical van fer servir el mateix procediment en determinades ocasions. Per exemple a l'AVV de Sant Antoni de Llefià (Badalona) aquesta fórmula no la van fer servir només militants del PSUC, sinó també militants del PTE tot i que tots dos no van reeixir per l'obstinada oposició de la Junta controlada per franquistes al dictat de Fulgencio Conesa, l'alcalde de barri⁴².

Quan això no funcionava, es feia servir la segona tàctica, que era la creació d'una nova AVV que va ser el que van acabar fent tant militants del PSUC com del PTE al barri badaloní de Llefià amb la creació de l'AVV de Sant Mori de Llefià, legalitzada l'any 1976 malgrat les nombroses traves que es van posar des de les autoritats que coneixien perfectament qui l'estava impulsat. El primer president de la Junta era una persona propera al PSUC, però la secretaria i el seu marit eren militants del PTE. La mateixa secretària havia impulsat una potent vocalia de dones⁴³. De fet, aquest partit polític va tenir una implantació notable al Barcelonès Nord i al moviment veïnal fins la seva crisi posterior⁴⁴. Altres partits de l'esquerra radical com l'OIC i

42. Entrevista amb Maria Relles Bellido, 25-4-2006. Militant del PTE aleshores, va ser la primera secretària de l'AVV de Sant Mori de Llefià i posteriorment presidenta. Més endavant va ser regidora per IC.

43. Entrevista amb Maria Relles Bellido, 25-4-2006.

44. Veure Bibliografia (Nota 13).

el MC (que posteriorment es fusionaren) van tenir una implantació important a diferents barris de Santa Coloma⁴⁵. No es d'estranyar, ja que va ser durant aquells anys on aquestes organitzacions polítiques van tenir el seu moment culminant. Inclús grups encara més minoritaris van tenir una certa implantació: la LCR tenia una desena de militants al Barcelonès Nord⁴⁶, i la Unión Comunista de Liberación (UCL) va tenir una certa implantació al barri de La Mina de Sant Adrià de Besòs⁴⁷. Va ser durant aquests anys quan sens dubte es van donar les mobilitzacions veïnals més potents i nombroses, posant les autoritats franquistes locals contra les cordes⁴⁸.

Fetes les primeres eleccions pluripartidistes al juny de 1977 (amb partits polítics encara prohibits si bé molts van poder presentar-se amagant les seves sigles com "agrupacions d'electors"), les forces polítiques hegemòniques de l'antifranquisme –el PSUC en el cas català– van posar l'horitzó en unes futures eleccions locals. Aquest fet, i la seva visió "eurocomunista" van fer que prioritzessin la lluita institucional i molts dels seus militants anessin deixant progressivament la lluita veïnal. Malgrat algunes crides a evitar això⁴⁹, el cert és que molts líders veïnals vinculats a aquest partit van formar part de les llistes electorals a les tres ciutats del Barcelonès Nord, fent que el moviment veïnal patís una certa crisi. Existia també una por dins el PSUC a que els partits de l'esquerra revolucionària instrumentalitzessin les AVV's en contra seva⁵⁰.

45. Veure Bibliografia (Nota 14).

46. Veure Bibliografia (Nota 15).

47. CSC: [2 Notes manuscrites sobre la I^a Assemblea de Barris] [197?], *Fons Jordi Font (JF)*, Caixa 100, Carpeta P 5, A005.02 Front Barris – Notes i Apunts CB.

48. Veure l'apartat "4.4. Lluites veïnals i reivindicacions polítiques al Barcelonès Nord. El franquisme local desbordat" dins la meua tesi doctoral *El moviment veïnal al Barcelonès Nord...*, p. 452-525.

49. PSUC: "Política municipal i moviment popular" (juliol 1977), CEDOC-UAB, FO 10/033, p. 9-10, dins l'apartat "El PSUC i el moviment popular".

I es que en efecte, molts partits de l'esquerra radical van fer una aposta per la seva participació dins el moviment veïnal, i més quan altres fórmules organitzatives –CCBB i Centres Socials, llevat d'alguna excepció– van acabar desapareixent sobretot al 1977. L'OICE, que havia participat activament a les CCBB colomenques va fer una crida clara a la participació dins les AVV's, que eren considerades com uns òrgans de democràcia directa i poder popular⁵¹. Això no significava que ignoressin la lluita electoral, ja que els diferents grups de l'esquerra radical van presentar-se a les eleccions municipals. Si bé la concepció del que havia de ser l'Ajuntament es diferenciava profundament del que propugnava el PSUC. Volien unes corporacions locals més controlades per la participació directa i el moviment popular organitzat en les AVV's, als quals havien de sotmetre la presa de decisions en temes importants⁵².

En general, aquestes formacions presentaven unes propostes similars pel que feia a com havien de funcionar les AVV's en el nou context, coincidint en dotar-les de molt més poder de decisió i capacitat de control del que estava disposat a acceptar el PSUC. Ara bé, el sectarisme imperant en moltes d'elles van fer que fossin incapaces de coordinar-se i presentar candidatures conjuntes a les eleccions –en especial a les locals– malgrat algunes fusions entre partits que es van donar. Aquest fet va provocar que els seus resultats electorals no

50. Ídem. p. 7-8, dins el subapartat "*Relació amb les entitats ciutadanes i les associacions de veïns*".

51. OICE: "*Plan de Intervención y trabajo para el frente de barrios*" [S.l.n.d.], CRAI-BPR, Fons DDP. *Subsèrie Organització de Izquierda Comunista de España*, Caixa DDP (OICE) 2, Carpeta 4-OICE. Documents sobre la lluita als barris, p. 6.

52. OICE: "*Las elecciones municipales: una próxima batalla para la que nos tenemos que preparar [S.l.]*, [1978], CRAI-BPR, Fons DDP. *Subsèrie Organització de Izquierda Comunista de España*, Caixa DDP (OICE) 2, Carpeta 4-OICE. Documents sobre la lluita als barris, p. 3.

fossin gaire positius tot i que en alguns casos, si s'haguessin presentat plegades, haurien aconseguit representació als ajuntaments. Aquest fet va fer que els hi esclatés una crisi que feia temps que s'estava covant i que acabés amb la majoria d'aquestes formacions polítiques després de 1979, llevat d'algunes excepcions que veurem tot seguit.

4. Els supervivents. L'esquerra revolucionària a les AVV's als anys vuitanta

Els anys vuitanta van ser terribles per les esquerres en general. El neoliberalisme i els seus valors van anar imposant-se mentre que les diferents organitzacions d'esquerres patien nombroses crisis. El PSUC es va trencar l'any 1981 i va sorgir el PCC mentre que la majoria d'organitzacions de l'esquerra radical van desaparèixer després del seu fracàs a les eleccions de 1979. Per exemple la UCL es va fusionar amb altres grups per crear el Movimiento de Liberación Comunista, però al final es va dissoldre el 1978. El PTE –posteriorment PTC– va integrar la ORT al 1979 però al 1980 va entrar en una profunda crisi que va comportar la seva desaparició⁵³. Un darrer intent es va donar al 1980 quan a les eleccions al Parlament de Catalunya es va presentar la candidatura Unitat pel Socialisme (agrupant, tardanament, diversos col·lectius) però els resultats van esdevenir un fracàs. A partir d'aquí la crisi de l'esquerra radical va ser incontestable. I els seus efectes es van fer sentir al Barcelonès Nord on per exemple el PTC tenia una forta implantació⁵⁴. En altres casos militants i líders veïnals de l'esquerra radical, com el badaloní Miguel Ordóñez (AVV de El

53. Ramon Franquesa Artés: "Capítulo IV. Estabilización del nuevo régimen y autodisolución, 1977-1980" a José Luis Martín Ramos (Coord.): *Pan, Trabajo y Libertad...*, p. 261-321.

54. Aquest va ser per exemple de Maria Reyes Bellido, militant del PT, secretària i presidenta de l'AVV de Sant Mori de Llefià, que posteriorment va ser regidora a l'Ajuntament de Badalona per IC.

Congrés) de Bandera Roja-OCE es van passar al PSC-PSOE⁵⁵.

No obstant, van haver-hi algunes excepcions que es van reflectir al moviment veïnal. Membres dels GOA colomencs van participar a la creació de seccions de la CNT locals així com un Ateneu Llibertari. Però sens dubte dins dels partits polítics de l'esquerra radical, van haver-hi dos que van capejar amb més èxit la crisi d'inicis dels vuitanta al Barcelonès Nord. El MCC i la LCR. El MCC, que havia absorbit la militància de l'OIC, va destacar per tenir un funcionament intern més democràtic i menys sectari que altres organitzacions de l'esquerra revolucionària, fet que va atreure nova militància⁵⁶. La LCR, tot i tenir una menor implantació, també va ser-hi present. Malgrat les urnes no havien donat bons resultats a aquests dos partits les eleccions locals al Barcelonès Nord, tots dos van jugar la carta de l'activisme dins dels moviments socials. No es casualitat doncs trobar-ne militants seus –en especial del MCC– en les entitats veïnals que als anys 80 encara van conservar un esperit reivindicatiu. A Badalona així era a les AVV's de Sant Antoni de Llefià, Sant Mori de Llefià, Fondo-Sistrells, Maresme i a l'Ateneu Popular de Sant Roc (l'hereu del Centre Social del mateix nombre). A Santa Coloma de Gramenet he constatat la presència important de membres de l'MC a l'AVV del Raval i a Santa Rosa. I en la majoria dels casos no era només com un activista més, sinó que solien ocupar càrrecs de responsabilitat a les Juntes o fins i tot la presidència. Així era

55. Veure Joaquina Utrera: "Miguel Ordoñez. El del Congreso", Eco Badalonés, (18-11-1983), p. 26-27. La OCE-BR va quedar reduïda a un nivell testimonial fins que els pocs militants que hi quedaven es van integrar al 1989 al PSUC. Veure José Manuel Roca: "Reconstrucción histórica del nacimiento, evolución y declive de la izquierda comunista revolucionaria en España, 1964-1992" a José Manuel Roca (ed.) *El Proyecto radical...* p. 69-89.

56. Entrevista a Cristóbal Garcia Gil, militant del MC i sindicalista de CCOO a Santa Coloma a l'Arxiu Històric de CCOO a Catalunya, Col·lecció Història Oral i militància sindical. Biografies Obreres, p. 65.

per exemple, al'AVV de Sant Antoni de Llefià amb Antonio Agudo i a l'AVV del Raval amb José Maria Ballesteros i posteriorment, ja als vuitanta, Josep Pitarque (la dona del qual, Elvira Ruiz, també militant, va desenvolupar un important paper a la Vocalia de la Dona i en la creació del Casal de la Dona de Santa Coloma). No cal oblidar que Gabriela Serra, que va entrar al MCC provinent de la OIC havia estat durant una temporada presidenta de l'AVV de Singuerlín durant els anys setanta. En tot cas, la implantació del MCC dins Santa Coloma podia haver estat fins i tot major, si fem cas del testimoni de Cristóbal Garcia, segons el qual els presidents de les AVV's del Raval, Santa Rosa (també del Moviment Cristià), i del Rio també eren del MCC⁵⁷. Darrera dels conflictes veïnals més importants de la dècada dels vuitanta al Barcelonès Nord, no serà pas inusual trobar militants d'aquestes organitzacions⁵⁸. MCC i LCR van aprovar fusionar-se a l'any 1991 en una nova organització, però aleshores si que van patir una greu crisi que va acabar amb la seva dissolució.

5. Conclusions

L'esquerra revolucionària o radical va tenir una presència important a les tres ciutats del Barcelonès Nord: Badalona, Santa Coloma de Gramenet i Sant Adrià de Besòs. Si bé el PSUC va ser hegemònic, no es pot negar la importància ni la participació dels i les militants d'organitzacions d'aquest tipus

57. Entrevista a Cristóbal Garcia Gil, Arxiu Històric de CCOO a Catalunya, Col·lecció Història Oral i militància sindical. Biografies Obreres, p. 163. Pel que fa al cas de la LCR per exemple el president de l'AVV Baldomero Solà (Badalona) Roque Martínez Sánchez n'era militant, així com dos mestres de l'escola Llibertat (situada al barri badaloní de Sant Crist), Estela Fernández Moran i Enrique Elejalde Martínez de Pancorvo.

58. Per veure les lluites veïnals més importants al Barcelonès Nord durant els anys vuitanta es pot consultar l'apartat "5.4. Malgrat tot mobilitzacions: les principals lluites veïnals al Barcelonès Nord als vuitanta" dins la meua tesi *El Moviment veïnal al Barcelonès Nord...*, p. 657-717.

dins el moviment veïnal, ja fos a les Comissions de Barri de Santa Coloma de Gramenet (on van tenir el major pes), així com en diverses Associacions Veïnals. Malgrat aquestes organitzacions van ser durament colpejades per una profunda crisi a finals de la dècada dels setanta i inicis dels vuitanta (que va comportar la dissolució de moltes i l'abandó i o transvasament de militància cap a d'altres organitzacions) el cert és que durant els anys vuitanta van haver-hi excepcions importants. No serà estrany trobar militants de dues organitzacions, el MCC i la LCR (sobretot de la primera), al capdavant d'unes quantes entitats veïnals que, a contracorrent, van mantenir un esperit reivindicatiu i de lluita.

Notas bibliográficas

(Nota1) Sobre l'esquerra revolucionària veure José Manuel Roca (ed.): *El Proyecto radical: auge y declive de la izquierda revolucionaria en España (1964-1992)*, Los Libros de la Catarata, Madrid, 1994; Consuelo Laiz Castro: *La Lucha final: los partidos de la izquierda radical durante la transición española*, Los Libros de la Catarata, Madrid, 1995; José Luis Martín Ramos (coord.): *Pan, trabajo y libertad. Historia del Partido del Trabajo en España*, El Viejo Topo, [Barcelona], 2011; Sergio Rodríguez Tejada: "Nueva izquierda, extrema izquierda: bases intelectuales y prácticas militantes de las organizaciones revolucionarias al inicio de la Transición española" a Quirosa-Cheyrouze, Rafael, Navarro, Luis Carlos y Fernández, Mónica (coords): *Las organizaciones políticas. Congreso Internacional Historia de la Transición en España*, Universidad de Almería, Almería, Servicio de Publicaciones, 2011, p. 631-648; Joel Sans Molas: "Entre las instituciones y la movilización: la crisis de la izquierda radical durante la Transición" a Quirosa-Cheyrouze, Rafael, Navarro, Luis Carlos y Fernández, Mónica (coords): *Las organizaciones políticas. Congreso Internacional Historia de la Transición en España*, Universidad de Almería, Almería Servicio de Publicaciones, 2011, p. 649-666; "L'esquerra revolucionària i el seu paper en la mobilitació social i el canvi polític dels anys 70: estat de la qüestió i alguns apunts per al seu estudi", a IV Encuentro de Jóvenes Investigadores en Historia Contemporánea, Universitat de València, 10-13 de setembre de 2013 i també en la seva tesi doctoral *Militancia, vida y revolución en los años 70: la experiencia de la Organización de Izquierda Comunista (OIC)*, UAB, 2017.

(Nota2) Veure al respecte l'apartat de la meua tesi doctoral *El moviment veïnal al Barcelonès Nord... "2.3. L'Associacionisme familiar promogut per la dictadura"*, p. 124-162. Alguns autors com Pedro Cobo Pulido o Pamela Radcliff han argumentat que

aquest "associacionisme familiar" era un intent d'apertura de la dictadura, cosa que no comparteixo. Veure Pedro Cobo Pulido: *"Las asociaciones de cabezas de familia como cauce de representación: un fallido intento de apertura del régimen franquista"* a *Espacio, Tiempo y Forma, Serie V, Historia Contemporánea*. 14,2001, p. 437-488 i *Representación familiar en la época de Franco (1945-1974). Un caso de evolución de un régimen autoritario*, Departamento de Historia Moderna y Contemporánea, Facultad de Filosofía y Letras de la Universidad de Málaga i Pamela Radcliff: *Making democratic citizens in Spain: civil society and the popular origins of the transition, 1960-78*, Basingstoke, Hampshire [England]; New York, Palgrave Macmillan, 2011.

(Nota³) Del perill que per la dictadura representaven determinats sacerdots n'eren perfectament conscients les autoritats franquistes com revelen els seus eficaços sistemes d'informació. Veure: Servicio de Información de la Comandancia de la Guardia Civil de Barcelona: *"Relación de sacerdotes progresistas y cargos que ocupan en la Archidiócesis de Barcelona"* (27-2-1967), Archivo General de la Administración (AGA), *Fons Cultura. Gabinete de Enlace del Ministerio de Información y Turismo*, Caixa 42/08996, Dossier Dossier 22. Sobre vacantes y nombramientos de cargos eclesiásticos dentro de la Iglesia catalana, p. 9. Nombrosos sacerdots de parròquies del Barcelonès Nord, en especial de Santa Coloma, apareixen marcats com a "PELIGROSOS".

(Nota⁴) A inicis del 1967 un grup de persones es reunien a l'Església Major de Santa Coloma amb la idea de crear-ne una publicació. Les reunions van continuar al bar Xaconet de la Plaça de la Vila. La iniciativa va ser impulsada per Jaume P. Sayrach i amb la presència de Antoni Saura, Antoni Antonijoan, Enric Reverter, Lluís Tarrasón, Mercedes Pérez, Joan Carles Mas, Carles Viñas i Josep Tordera. Es van editar, a mà i sense dipòsit

legal dos números amb el nom de L'Antena Grama el mateix any i amb una tirada molt reduïda (de fet, del primer número només es va fer un exemplar). El mateix any es va presentar la iniciativa per legalitzar la revista, tràmits que es val perllongar al 1968 fins que a l'octubre es concedien els permisos pertinents que permetrien la seva aparició –ara ja legal– al gener de 1969. Veure a Ángel Sody de Rivas: *“Evolució de la premsa a Santa Coloma (1939-1979)”* a Grup d'Història José Berruezo: *Una ciutat dormitori sota el franquisme*, Ediciones Carena, 2006, p. 396-397.

(Nota5) Trabajadores de Santa Coloma de Gramenet: “Acerca de la Seguridad Social y de como se concreta en Santa Coloma de Gramenet”, Arxiu Històric Museu Torre Balldovina (AHMTB), Donació Marcelo López Ródenas, Caixa 3, Dossier núm. 13: Archivo clandestino Comisiones de los Barrios. Veure també Marcelo López Ródenas: *Historia social de la Santa Coloma moderna...*, p. 119. Participaren en la seva elaboració Eloy Jurado, que serà posteriorment president de l'AVV de Singuerlín; Lluís Hernández, futur alcalde pel PSUC; Núria Valls, assistenta social també ubicada al Singuerlín; José Maria Martín, Salvador Bolancer i Ramon Escudero, tots tres vinculats o propers a la JOC.

(Nota6) Juan Porta Bussoms: [carta-informe al governador civil] (24-2-1971), Archivo Historico del Gobierno Civil de Barcelona (AHGCB), *Gobernadores Civiles*, Caixa 184, Ayuntamiento de Santa Coloma de Gramenet 1967-1971 i “*Relación de detenidos con motivo de la manifestación efectuada en el día de ayer*” [documentació adjuntada a la carta-informe al governador civil esmentat a la nota anterior] (11-3-1971), AHGCB, *Gobernadores Civiles*, Caixa 184, Ayuntamiento de Santa Coloma de Gramenet 1967-1971.

(Nota7) Carles Capdevila Llovera: “1971: la lluita per l'ambulatori”

dins Grup d'Història José Berruezo: *Una ciutat dormitori sota el franquisme...*, p. 330. Els quatre colomencs sotmesos al Consell de Guerra del 16-12-1972 van ser Esteban Guerra, Diego Poyatos, Antonio Morales i Francisco Casas. Només aquest darrer va ser condemnat a 6 mesos de presó que ja havia acomplert. Es pot consultar l'escrit de l'advocat Antonio Martín Martín, defensor de un dels detinguts -Diego Poyatos Garcia- sotmès al Consell de Guerra a AHMTB, *Donació Marcelo López Ródenas*, Caixa 3, Dossier 13: Archivo Clandestino Comisiones de los Barrios. Hi ha també un article publicat a la revista Grama núm. 49 (gener 1973) al respecte: "Por los hechos del ambulatorio. Consejo de Guerra contra cuatro colomenses", p. 21.

(Nota8) Marcelo López Ródenas: *Historia social de la Santa Coloma moderna...*, p. 134-138. La primera Junta de l'Obra Social Singuerlín va estar formada pels veïns Fabià Torró, Mariano Bascones, Salvador Cabré, Francisco Sagrera i les assistents socials Maria Dolores Segolá i Rosa Domènech. La primera Junta del Centre Social Arrabal de Santa Rosa estava formada per: president: Miguel Molina Reinoso; vicepresident: Pedro Rudolfo Paredes; tesorera: Maria Clara Suchet; secretaria: Maria del Carmen Esteban.

(Nota9) En la fundació d'aquest va tenir un paper destacat el sacerdot Jaume P. Sayrach que regentava la parròquia del barri, juntament amb persones provinents del GOA i que havien participat al Comitè Unitari i en la lluita per l'ambulatori. El centre s'inaugurà el mes de setembre de 1972 al carrer Beethoven. Encara avui en dia hi ha disputes sobre la "paternitat" del Centre Social Amics del Fondo entre Jaume P. Sayrach i membres dels antics GOA. El primer afirma que ell va ser l'impulsor, tant en l'entrevista que li vaig fer al 22-5-2013 com al seu llibre *En el Fondo*, publicat al 2001 per Fòrum-Grama. Els segons reivindicaven també el seu paper en la seva

fundació: veure els testimonis d'antics membres dels GOA com Àngel Sody i Àngel Nogales a Carles Capdevila Llovera: "*Els Grupos Obreros Autónomos (GOA)*", a Grup d'Història José Berruezo: *Una ciutat dormitori sota el franquisme...*, p. 256. Malgrat les disputes que hi poguessin haver aleshores i en l'actualitat el fet es que ambdues visions van coincidir en el projecte de fer un local social pel barri i aquesta composició diversa es va veure en la seva Junta, composta per: José Maria Martí, J.P. Sayrach, Àngel Nogales, Salvador Bolancer, Àngel Sody, Sebastian Puig, Paco F. Heredia, Angélica Martínez, Jorge Navarro, Ana Saura, Emiliania Salinas, Salvadora Castaño i Roque Ruiz. Veure a Marcelo López Ródenas: *Historia social de la Santa Coloma moderna...*, p. 141 i Carles Capdevila Llovera: "*Els Grupos Obreros Autónomos (GOA)*" a Grup d'Història José Berruezo: *Una ciutat dormitori sota el franquisme...*, p. 256.

(Nota¹⁰) Aquests van comptar amb el suport de Mn. Josep Catà, si bé sembla ser que van ser un grup de joves que abans havien format part d'un centre juvenil els que van donar contingut a aquests projectes. Tot i que desconec la seva data exacta de fundació, del primer (el del "Rio") en tinc constància com a mínim des de novembre de 1974 per l'aparició del primer número del seu butlletí *Flumen* (AHMTB, *Donació Mn. Josep Catà, Caixa 9*). Del segon també pel seu butlletí *Mariné* (AHMTB, *Donació Marcelo López Ródenas, Caixa 1*).

(Nota¹¹) El primer va estar profundament lligat a l'obra i treball social que van desenvolupar escolapis com Antoni Botey i Josep Maria Monferrer. Per tenir més informació sobre el Camp de la Bota es pot consultar el llibre que va fer aquest darrer: *El Camp de la Bota. Un espai i una historia*, Octaedro Editorial, Barcelona, 2012. A la p. 62 s'esmenta l'existència d'un Centre Social en l'esmentat barri de barraquistes des de 1965. També hi ha referències a aquest a Alfred Matas Pericé: *Al Sud-oest del riu Besòs. Deu anys de vida en un barri barceloní*, Editorial Pòrtic,

Barcelona, 1970, p. 196-198. Pel que fa al Centre Social del Barri Besòs (Sant Adrià), va ser creat al 1967 i va comptar amb la participació de persones provinents d'un Centre juvenil que s'havia creat l'any anterior amb el suport del sacerdot Alfred Matas i una assistenta social, Rosa Romeu (veure a la ja esmentada obra *Al Sud-Oest del Riu Besòs...*, p. 181-195). Aquest Centre va editar un butlletí anomenat El Besòs i ja s'havia convertit en un referent abans d'arribar als anys setanta.

(Nota¹²) Vaig trobar alguns fulls volants que en feien alguna referència, però res més. Els testimonis que vaig entrevistar durant l'elaboració de la tesi no em van aportar cap data significativa de la seva existència. Veure: Comisión de Barrio (Centro Badalona): [Declaració de la Comissió de Barri del centre de Badalona davant el Primer de maig], (4-1974); Comisiones de Barrio de San Roque, Santo Cristo y Lloreda: [Octaveta de les Comissions de Barri de Sant Roc, Sant Crist i Lloreda] [1973-74?], AHGCB, *Gobernadores Civiles*. Caixa 289. Actividades Contra el Régimen 1973-1975 i *Barrios en Lucha*. *Órgano de expresión de la comisión anticapitalista del barrio de Buenavista*, núm. 1 (juliol 1976), Universitat Autònoma de Barcelona, Fons DDD, <https://ddd.uab.cat/record/56071?ln=ca>.

(Nota¹³) Segons Ramon Franquesa Artés, el PTE disposava a Catalunya d'uns 2.400 militants. I estava present a moltes localitats. Disposava d'una seu central, de 8 seus en Barcelona ciutat, 3 en Hospitalet, 4 en el Vallés Occidental, 1 en el Vallés Oriental, 2 en Badalona, 2 en Tarragona i una a Sta. Coloma, Baix Llobregat, Lleida, Universitat i Professionals. Veure Ramon Franquesa Artés: "*Capítulo IV. Estabilización del nuevo régimen y autodisolución (1977-1980)*" a José Luis Martín Ramos (Coord.): *Pan Trabajo y Libertad...*, p. 278-279. Un altre informe de Sebastián Arroyo: "Informe de la secretaria de organización al CE del CNC" [Comitè Executiu del Comitè Nacional de Catalunya] (21 de febrer de 1978), Arxiu Personal de Manuel

Gracia, ens diu que al desembre de 1977 a Badalona hi havia uns 80 militants i que de les dues seus, una estava al centre i l'altra al barri de Llefià (pendent d'obrir-se). Per Santa Coloma el mateix informe esmenta 31 militants. Agraïxo a l'investigador Joel Sans que em facilités aquesta informació.

(Nota¹⁴) Entrevista a Josep Pitarque Narejos (amb Emiliàna Salinas i Salvador Bolancer), 12-3-2013. Segons un altre testimoni, els militants del MC a Santa Coloma podien haver arribat als 200 i tenia implantació a diferents barris com el Raval i posteriorment a Santa Rosa, Llatí, Singuerlín, Riu Nord i Riu Sud. Veure Cristóbal Garcia Gil, militant del MC i sindicalista de CCOO a Santa Coloma a l'Arxiu Històric de CCOO a Catalunya, Col·lecció Història Oral i militància sindical. *Biografies Obreres*, p. 71.

(Nota¹⁵) Un document intern de novembre de 1979 parla de 10 militants al Barcelonès (Barcelona i Hospitalet són comptats apart, pel qual posem suposar que es refereix al Barcelonès Nord). LCR. Secretaria d'Organització de Catalunya: "Primer informe organización Noviembre 1979", [Catalunya], (novembre 1979), CRAI-BPR, *Fons DDP. Subserie Lliga Comunista Revolucionària*, Caixa DDP (LCR-Arx.2) 8, Carpeta 1-LCR. Catalunya. Documents sobre organització", p. 1.